

Vredesspiraal

jaargang 22 / nummer 2 / mei 2026

Oorlogskabinet-Jetten **Militarisering als norm**

Zingen

Liederen als kracht
van vrede en verzet

Servas

Ontmoetingen
als daad van liefde

On Killing

De mythe van
moeiteloos doden

IN DIT NUMMER

- Mark Akkerman
3 Van vredesdividend naar gevechtskracht
- Rob van Essen
6 Zingen als kracht van vrede en verzet
- Jolly van der Velden
**8 Verbinding in plaats van debat –
“Hier wordt democratie tastbaar gemaakt”**
- Rob van Essen
10 Column: In Jezus' naam dan maar
- Leen van den Herik en Margreet Hogeterp
**11 Geweldloos opvoeden:
Van controle naar verbinding**
- Heleen Hoek
12 Servas: dialoog, ontmoeting en verbinding
- Iris Speckmann
14 Vredesmaaltijden voor jongeren
- Ton Rullmann
16 On Killing: de mythe van moeiteloos doden
- Bram Grandia
18 Amalek: Israëls retoriek van vernietiging
- 20 Vredesnieuws**
- Margreet Hogeterp
**22 Talen naar vrede:
De erfenis die geen naam heeft**
- 23 Agenda**
- Harmke Heuver
24 Maak mij een instrument

COLOFON

Vredesspiraal is het kwartaalblad van Kerk en Vrede, de landelijke vereniging van mensen die binnen en buiten de kerken actief zijn voor ontwapening en geweldloosheid.

Redactie

Mark Akkerman, Henri ten Brinke, Héleen Broekema, Rob van Essen, Leen van den Herik, Ton Rullmann, Margreet Hogeterp (hoofdredacteur).

Abonnement

Als u het werk van Kerk en Vrede onderschrijft en wilt steunen, meld u dan aan als lid of donateur. Leden betalen tenminste € 40,- per jaar, inclusief een *abonnement* op *Vredesspiraal* en een aantal keren per jaar een ledenbrief. Een abonnement zonder lidmaatschap kost € 15,- per jaar. Losse nummers € 3,- excl. porto.

Adres

Kerk en Vrede, t.a.v. Vredesspiraal
Postbus 1528, 3500 BM Utrecht
tel. 030-2316666, secretariaat@kerkenvrede.nl
Redactie: hogeterpg@gmail.com
www.kerkenvrede.nl
facebook.com/kerkenvrede
twitter.com/kerkenvrede
IBAN: NL14 TRIO 0320 3644 02

Illustraties

©Kerk en Vrede (tenzij anders vermeld)
Cover: Len Munnik

Vormgeving

Circade, Zwolle

Druk

Slimdruk, Leeuwarden

4x per jaar het laatste
vredesnieuws ontvangen?
Word lid of abonnee!

Van vredesdividend naar gevechtskracht

Afgelopen februari ging het kabinet-Jetten van start met het coalitieakkoord 'Aan de slag: Bouwen aan een beter Nederland'. Meest in het oog springend: de enorme stijging van militaire uitgaven, die stapsgewijs naar 3,5 procent van het BBP moeten gaan in 2035, een structurele extra investering van ruim €19 miljard per jaar. Militarisering en oorlogsvoorbereiding liggen als een deken over het hele beleid. Door bezuinigingen voor deze uitgavenexplosie, doordat het doorgevoerd wordt op vele terreinen en door de oorlogszuchtige en egoïstische koers van het buitenlandbeleid.

Mark Akkerman

Het akkoord zet de al ingezette lijn voort: met Rusland, China en Iran geïdentificeerd als de grote bedreigingen blijft de NAVO de 'hoeksteen van onze collectieve veiligheid', met een sterke band met de Verenigde Staten, terwijl er ook gewerkt gaat worden aan 'een geopolitieke en sterke Europese Unie die daadkrachtig optreedt', met het afbouwen van 'eenzijdige afhankelijkheden' en 'een Europese pijler binnen de NAVO'. Dit vertaalt zich in een reeks voorstellen voor uitbreiding van krijgsmacht en wapenarsenaal, steun aan de wapenindustrie en bredere militarisering.

Harde bezuinigingen

De militaire uitgaven worden stapsgewijs verhoogd, voor de vierjarige kabinetsperiode staat €23,2 miljard aan extra uitgaven gepland. Die zouden daarna snel verder opgevoerd moeten worden, totdat in 2035 de nieuwe NAVO-norm van 3,5 procent van het BBP bereikt wordt. Zorgelijk is dat het kabinet die 3,5-procentnorm

wettelijk wil gaan vastleggen. Dat beperkt de ruimte voor parlement en toekomstige regeringen om andere keuzes te maken. Er wordt overigens weinig over concrete wapenaankoopplannen gesproken in het akkoord, er lopen inmiddels ook al veel. Deskundigen wijzen er intussen op dat de snelle uitgavenstijging niet bepaald gepaard gaat met duidelijke plannen en zal stuiten op bijvoorbeeld gebrek aan productiecapaciteit voor nieuwe wapens, ontoereikende infrastructuur en logistiek en tekorten aan personeel om nieuw materieel te bedienen. De enorme stijging van militaire uitgaven gaat gepaard met harde bezuinigingen op zorg en sociale zekerheid, fundamentele van een echte veilige samenleving. Daarnaast wordt een vrijheidsbijdrage, campagnepunt van het CDA, ingevoerd. Een belastingverhoging voor personen en extra premies van bedrijven moeten vanaf 2028 ruim €5 miljard per jaar op gaan leveren. Per huishouden gaat het om gemiddeld €425 per jaar, waarbij mensen met lagere inkomens relatief het meest moeten opbrengen. Kortom: de kosten voor oorlogsvoorbereiding en militarisering worden afgewenteld op mensen die weinig verdienen, afhankelijk zijn van sociale zekerheid en/of zorgbehoevend zijn. Dit leidt tot protest uit zorg en sociale sector en debat in het parlement, ook van partijen die het verhogen van de militaire uitgaven op zich wel steunen.

Opschaling wapenproductie

Om 'voorbereid te zijn op de oorlogen van morgen' – over het voorkomen daarvan wordt met geen woord gerept – en 'het (hoogtechnologisch) verdienvermogen van de economie te versterken' wil de regering dat de Nederlandse wapenproductie flink opgeschaald wordt. Intensieve samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen is hierbij het toverwoord.

Nadat het vorige kabinet het SecFund oprichtte, een investeringsfonds met een budget van €100 miljoen voor het financieren van innovatieve *dual use*-technologieën (zowel civiel als militair bruikbaar) door startups en het MKB, wil deze regering fors extra investeren in militaire innovatie door oprichting van een defensie-innovatieautoriteit

Militarisering ligt als een deken over het hele beleid van kabinet Jetten.

naar voorbeeld van het Amerikaanse DARPA met een budget tot maximaal 10 procent van de totale defensiebudget voor onder meer 'medefinanciering van gezamenlijke onderzoeksprojecten met kennisinstellingen die voor Defensie van toegevoegde militaire waarde zijn'.

De wapenindustrie wordt verder voorfinanciering en langetermijncontracten in het vooruitzicht gesteld. De steun richt zich niet alleen op productie voor de Nederlandse krijgsmacht en (Europese) bondgenoten. De regering blijft ook nadrukkelijk versoepeling van de wapenexportregelgeving nastreven, waardoor het risico dat Nederlandse wapenonderdelen op ongewenste bestemmingen terecht komen flink groter wordt. Inmiddels lijken soortgelijke plannen ook op EU-niveau te worden doorgevoerd.

Nucleaire afschrikking

De passage '(o)ok staan we constructief tegenover het versterken van een Europese nucleaire afschrikking' vond in maart al invulling door de aankondiging van president Macron dat Frankrijk in gesprek is met diverse andere EU-landen, waaronder Nederland, over mogelijke stationering van Franse kernwapens op hun grondgebied en deelname aan Franse nucleaire oefeningen. Een tijdens de behandeling van de Defensiebegroting in de Tweede Kamer ingediende motie van SP en DENK die de regering verzoekt 'uit te sluiten dat Franse kernwapens op Nederlands grondgebied zullen worden gestationeerd' kon alleen op steun van Progressief Nederland en de Partij voor de Dieren rekenen. Bij een motie van dezelfde indieners om het samenwerkingsaanbod van Frankrijk helemaal af te slaan haakte ook Progressief Nederland af. Woordvoerder Piri liet eerder al weten dat een Europees kernwapen voor haar fractie 'geen taboe' meer is.

Dienstplicht en werving

Nadat het vorige kabinet plannen introduceerde voor het invoeren van een vrijwillige enquête voor alle 18- tot 27-jarigen om interesse in een baan bij

de krijgsmacht te peilen, zet deze regering nog voor het invoeren ervan een volgende stap door invullen van de enquête verplicht te willen gaan stellen. Voor dezelfde leeftijdscategorie wordt de mogelijkheid om 'kennis te maken' met de krijgsmacht in een Dienjaar Defensie fors opgeschaald. Defensie hoopt zo aan het streefpersonelsbestand van 122.000 personen te komen. Als er onvoldoende resultaat is, zullen 'andere stappen' worden overwogen, zoals herinvoering van een selectieve opkomstplicht. Een volledige dienstplicht is daarmee nog ver weg en gezien de inrichting van de krijgsmacht vooralsnog onwaarschijnlijk, maar er wordt wel in die richting bewogen.

Klimaatbeleid onder druk

Het programma 'Ruimte voor Defensie' werd in december door de vorige regering definitief vastgesteld. Bovenop deze enorme uitbreiding van het ruimtelijk beslag voor de krijgsmacht – met nieuwe kazernes, oefenterreinen en laagvliegebieden – wil de nieuwe regering, met steun van de Kamer, de Wet op de Defensiegereedheid zo snel mogelijk invoeren. Deze wet geeft de krijgsmacht allerlei vrijstellingen en ontheffingen van regels op het gebied van ruimtelijke ordening, natuur, milieu, klimaat en veiligheid, zodat er makkelijker uitgebreid en meer geoefend kan worden. Dat levert meer overlast, natuuraantasting, stikstofuitstoot en risico's op. Daarbij worden inspraak- en bezwaarmogelijkheden fors ingeperkt, krijgt Defensie meer ruimte voor het verzamelen, verwerken en (met buitenlandse bondgenoten) delen van privacygevoelige informatie en de mogelijkheid om CAO-afspraken en veiligheidsvoorschriften voor het eigen personeel opzij te schuiven. Waar de verhoging van de militaire uitgaven ten koste van zorg en sociale zekerheid gaan, worden met deze binnenlandse militarisering ook bijvoorbeeld natuur- en klimaatbeleid, woningbouw en grondrechten onder druk gezet. Het regeerakkoord stelt dat 'geopolitiek besef moet doorklinken in alle beleidsterreinen', maar die lijken daarnaast vooral ook naar de achterbank geduwd te worden.

Internationaal recht ter discussie

Het regeerakkoord spreekt van 'een multipolaire wereld waarin het internationaal recht niet vanzelfsprekend prevaleert', en is ambivalent over haar eigen 'opstelling als land dat het internationaal recht verdedigt, maar ook de taal van macht leert spreken'. Deze dubbele houding klonk kort na het aantreden van de regering door in haar reactie op de Amerikaanse en Israëlische aanval op Iran, een grove schending van het internationaal recht. Ondanks dat de regering dat ook moest erkennen sprak ze bij herhaling haar 'begrip' uit voor

De mogelijkheid om 'kennis te maken' met de krijgsmacht in een Dienjaar Defensie wordt voor jongeren fors opgeschaald.

de aanvallen. Minister van Buitenlandse Zaken Berendsen (CDA) stelde 'dat het internationaal recht niet het enige kader is dat je op deze situatie kunt leggen. Je moet ook realistisch zijn gezien de moorddadigheid van het regime in Iran'.

Zo'n ambivalente houding draagt bij aan de erosie van een, altijd al onvolkomen, systeem gebaseerd op internationaal recht ten gunste van brute machts-politiek. Er lijkt bovendien weinig geleerd van de eerdere desastreus uitpakkende militaire interventies voor *regime change*, zoals in Irak en Libië.

Oekraïne en Europa

De regering wil de militaire en financiële steun aan Oekraïne voor de strijd tegen de Russische invasie 'meerjarig en onverminderd' voortzetten. Geen koerswijziging op dat vlak dus, over diplomatie wordt met geen woord gerept, ook niet nu steeds duidelijker wordt dat een meerderheid van de Oekraïense bevolking oorlogsmoe is en wil dat er snel een onderhandeld einde aan de oorlog komt. De stelling dat Oekraïne 'zich op een onomkeerbaar pad' richting NAVO-lidmaatschap bevindt lijkt eveneens nogal losgezongen van de politieke realiteit, gezien de Amerikaanse weerstand hiertegen.

Nederland steunt over het algemeen EU-maatregelen op het gebied van militarisering en steun aan de wapenindustrie, vaak met een beroep op 'strategische autonomie'. Het kabinet wil dat de komende EU-meerjarenbegroting (2028-2034) prioriteit geeft aan uitgaven voor 'veiligheid, defensie en innovatie'. Ook moet besluitvorming via unanimiteit voor het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid worden afgeschaft en wil de regering samenwerking met andere Europese inlichtingen- en veiligheidsdiensten intensiveren.

Op de vlakte

Het nieuwe kabinet toont zich minder openlijk Israël-fan dan de vorige, die in een periode getekend door de genocide in Gaza nauwelijks maatregelen nam, maar houdt zich vooral op de vlakte, met inzet voor een tweestatenoplossing, een scherpe afwijzing van Hamas en de oproep voor een einde 'aan (de uitbreiding van) illegale nederzettingen, aan het Israëlisch geweld tegen burgers in Gaza en aan het belemmeren van noodhulp'. Er worden geen nieuwe concrete stappen om dit te bewerkstelligen aangekondigd. Verdergaande stappen richting Israël lijken er wat de Kamer betreft ook niet in te zitten. Tijdens de behandeling van de Defensiebegroting ingediende moties van SP en DENK voor een volledig wapenembargo tegen Israël en voor het beëindigen van alle contracten met Israëlische

wapenbedrijven konden alleen op steun van Progressief Nederland, Partij voor de Dieren en Volt rekenen, dertig zetels in totaal. Een motie van SGP, JA21 en ChristenUnie om juist intensieve samenwerking met Israël te zoeken 'bij de uitwerking van een Europees lucht- en raketverdedigingssysteem', op basis van de beruchte Iron Dome, werd met een ruime rechtse meerderheid aangenomen.

Geopolitieke belangen

Het escalerende defensiebeleid gaat vergezeld van soortgelijk buitenlandbeleid, dat vooral in dienst gesteld wordt van Nederlandse militaire en geopolitieke belangen. Zo gaat het budget voor ontwikkelingssamenwerking weliswaar weer iets omhoog, maar moet dit ook dienen 'als instrument om onze strategische belangen te beschermen en onze internationale positie te versterken', en om migratie tegen te gaan. Een 'stevig postennet' suggereert meer aandacht voor diplomatie, maar is in de eerste plaats gericht op vertegenwoordigingen in 'belangrijke groeimarkten' en 'landen met een hoog geopolitiek belang', met het oog op 'stabiele partnerschappen', het ontsluiten van markten en versterking van de 'strategische autonomie'. Ook hier klinkt de militarisering van het beleid door.

Linkse meegaandheid

De keuze voor militarisering lijkt steeds meer als een bijna 'gedepolitiseerd' onderwerp te worden gezien, waarbij het debat zich toespitst op de uitvoering ervan, maar de richting ervan niet betwijfeld wordt, enkele dissidenten daargelaten. De vredesbeweging heeft in dit kader de wind niet mee gehad de afgelopen jaren, er leek een tamelijk brede politieke, maatschappelijke en mediaconsensus te zijn ten gunste van snelle militarisering. Op enkele cruciale punten begint nu echter wel kritiek te klinken: op de bezuinigingen en extra belasting om de enorme stijging van de militaire uitgaven te betalen, het ruimtelijk beslag en de uitzonderingspositie die Defensie krijgt met 'Ruimte voor Defensie' en de Wet op de Defensiegereedheid, de stappen die gezet worden richting dienstplicht en de militarisering op universiteiten. Ook het eigenmachtige agressieve optreden van de Verenigde Staten, in het bijzonder de aanval op Iran, de voortdurend weifelende houding van Nederland en andere westerse landen richting Israël en het uitzichtloze voortduren van en gebrek aan plannen voor een einde aan de oorlog in Oekraïne dempen het maatschappelijke oorlogsenthouziasme enigszins. Kan de vredesbeweging dit gebruiken om een iets luidere stem in het politieke en maatschappelijke debat te laten klinken? ◀

De kosten voor oorlogsvoorbereiding worden afgewenteld op mensen die weinig verdienen, afhankelijk zijn van sociale zekerheid en/of zorgbehoevend zijn.

Zingen als kracht van vrede en verzet

Van Bonhoeffer tot Joan Baez, van kerklied tot protestzang: liederen blijken dragers van herinnering, hoop en morele moed. Wat gebeurt er wanneer we zingen voor vrede? En welke rol kan muziek vandaag spelen in een wereld vol conflict? Een pleidooi om de kracht van het lied opnieuw serieus te nemen.

Rob van Essen

Een vaak geciteerde uitspraak van Bonhoeffer luidt: 'Alleen wie het uitschreeuwt voor de Joden, mag Gregoriaans zingen'. Het 'uitschreeuwen' is Bonhoeffers kritiek op marcherende Nazi's die onder andere 'Wir fahren gegen Engeland' brulden. Een uit 1910 daterend matrozenliedje kreeg een plek in de oorlogspropaganda. Bonhoeffers woorden illustreren dat zingen ook een duistere kant kan hebben. Ik moest ook denken aan *De zwarte met het witte hart* van Arthur Japin waarin we lezen hoe een blazersorkest van de Nederlandse handelsdelegatie in hartje Ghana het (toen) Nederlandse volkslied speelde: 'Wien Neerlands bloed door d'aderen vloeit, van vreemde smetten vrij'. Zo'n tekst nu te laten zingen op een nostalgische zangavond in onze wijkzaal, kón gewoon niet meer.

Zestig jaar geleden zong Joan Baez tijdens een manifestatie met dr. Martin Luther King dezelfde liederen.

Samen muziek maken

Maar teksten en muziek kunnen ons ook opheffen en verbinden. Mijn echtgenote ontdekte hoe belangrijk de muziekles was voor kinderen uit

Turkije en Noord-Afrika die onze taal nog niet beheersten. Samen muziek maken en een lied leren – soms ook uit hun cultuur – deed ze opleven. Wat een ramp dat in veel scholen het muziekonderwijs is verdwenen en dat veel 'volksmuziekscholen' zijn wegbezuinigd. Toen ik godsdienstles gaf op een basisschool met ruim de helft kinderen uit andere culturen, zongen ze enthousiast 'Toen ik naar mijn naaste zocht, waar was jij, waar was jij'. Jaren later was ik in een snackbar en de jongedame die mij hielp begon spontaan 'Toen ik naar mijn naaste zocht' te zingen.

Liederen blijven

Mijn verleden diende zich ook weer aan toen ik via Youtube een opname zag van de *No Kings Rally* in Minnesota (maart 2026), waar de nu 85-jarige Joan Baez zong. Ze zong 'The times they are a changing' van Bob Dylan: 'Senators, congressmen, please hear the call', alsof het voor vandaag geschreven was. "Zestig jaar geleden zong ik het in een manifestatie met dr. Martin Luther King", zei Joan Baez. Het was in de jaren van mijn dienstweigering, toen ik samen met een vriend een brief aan King schreef om te vertellen dat wij hem bewonderden en achter zijn geweldloze acties stonden. Kijkend naar de manifestatie in Minnesota, waar enkele malen de burgers van Minneapolis bedankt werden voor hun geweldloze verzet tegen de gorilla's van ICE, voelde ik mij weer onderdeel van die vredesbeweging die zingend en moedig weerstand bood. In een recent interview (2024) zei Joan Baez dat geweldloosheid voor haar nog steeds de meest vruchtbare weg is: "Geweld toevoegen aan geweld is zinloos." En sprekend over de 'Bully' die nu aan de macht is in de VS zei ze: "Ik ben niet hoopvol. Maar ik verwacht veel van de moed van mensen die besmettelijk is, zoals ook geweld besmettelijk is." In Minnesota zong Joan ook een lied dat ze zestig jaar eerder zong: 'Ain't gonna let nobody turn me round'. Ze deed dat samen met de band *Brass Solidarity* en een spontaan gevormde zanggroep uit Minnesota.

Een soort magie

De kracht van het lied ervoer ik ook toen Freek de Jonge enkele maanden geleden in den Haag

optrad en heel de zaal 'Donna nobis pacem' liet zingen. Later kreeg hij in het programma Podium Klassiek ook de studiegasten mee. Een kerkdienst had mij niet méér kunnen raken. In Utrecht is een 'kerk voor ongelovigen'. Na een preek en stiltemoment zingt het publiek driestemmig 'What a life, what a life' (*Trouw*, 1 april 2026). "In het elkaar vinden puur op stemgebied, zit een soort magie die ik nergens anders heb kunnen vinden": woorden van koordirigente Ferra Heskin, die dat een spirituele ervaring noemt.

Zelf ben ik met het geloof in aanraking gekomen in een evangelisch klimaat. Ik houd het niet voor onmogelijk dat, naast de vertelkunst van de 'tantes', het samen zingen voor mij van beslissende betekenis is geweest. Tien jaar was ik toen mijn stiefvader overleed en op de bijbelclub werd ik getroost door 'als soms vrienden ons verlaten, gaan wij biddend tot de Heer' (uit: 'Welk een vriend is onze Jezus').

De kracht van vespers

Tijdens de Koude Oorlog, de Vietnamoorlog en de apartheid in Zuid-Afrika, werd ik geraakt door het 'We shall overcome' van Joan Baez en Pete Seeger. In het fascinerende *Gelooflaat muren vallen* (2017) over de rol van ds. Christian Führer in Leipzig, wordt de Stasi-generaal Loest geciteerd, die klaagt: "We waren op alles voorbereid, maar niet dat door kaarsen en kerkdiensten het reëel bestaande socialisme onderuit gehaald kon worden."

Voor wie het boek niet kent: het ging de predikant om geweldloos verzet tegen de dictatuur, dat niet in politieke bijeenkomsten vorm kreeg. In de vespers, door gelovigen en niet-gelovigen bezocht, werd gebeden en gezongen.

Nog even terugkomend op het 'We shall overcome'. Ook recent zag ik een filmpje over Amerikaanse anti-abortusactivisten die, dit lied zingend, de toegang tot de kliniek onmogelijk maakten. Zo'n bevrijdingslied gebruiken tegen de keuzevrijheid van vrouwen, getuigt voor mij van een gebrek aan historisch besef. Je kunt de Eeuwige niet voor elk karretje spannen.

Liederen van vrede

In *Vredesspiraal* heeft Arie de Bruijn – tot 2018 – ons dertig liederen uit de kerkelijk traditie aangereikt die het verdienen regelmatig gezongen te worden. Hij eindigde de serie met een bewerking van de woorden van de profeet Micha: 'Wat vraagt de Heer nog meer van ons' ('Zingen en bidden in huis en kerk', nr. 992). Arie was ook een van de gangmakers van het 'Songs of Peace' festival (2013) in de Dom van Utrecht.

Psalmen van troost

In het licht van dit alles mogen we niet vergeten dat in het hart van onze heilige geschriften het boek Psalmen als een gastvrije ruimte op ons wacht. Liederen van troost en bemoediging, liederen met wanhoop en aanklachten tegen de ploerten en autocraten. Liederen met niet kapot te krijgen verwachting.

De muziektherapeut en tekstdichter Marten Kamminga (1949-2025) zei eens tegen mij dat in de kerken helaas zo'n beperkte keuze uit de psalmen gezongen wordt. En in het geweld van 'Opwekking' en 'Sela' mis ik die sterke teksten node in menige dienst. De vreugde van het geloof zit niet in succes of in bijzondere ervaringen, maar schuilt daarin dat mij een weg gewezen wordt die ik gaan mag, ook al hebben we de tijd niet mee.

Opmerkelijk is dat het lied waarmee het boekje Habakuk afsluit, bijna volledig uit psalmcitataten bestaat. In dagen van aanvechting grijpt de gelovige naar de liturgie, naar de woorden voor onderweg. De vreugde der Wet: ook als God ver weg lijkt, als mijn inzet voor vrede en recht vergeefs lijkt, dan doe ik toch wat gedaan moet worden. En als ik niet kan zingen omdat mijn geloof te klein is, dan zing ik om weer te kunnen geloven. 'Soms groet een licht van vreugde, de christen als hij zingt' (Liedboek 2013: 448). Zingen om de vreugde te hervinden en lichtvoetig de vrede niet te verliezen. Vat moed! ◀

Teksten en muziek kunnen ons opheffen en verbinden.

“Hier wordt democratie tastbaar gemaakt”

De naam zegt het al: in het Wijkcafé Gedeelde waarden staan niet de verschillen centraal maar draait het om gezamenlijkheid. Wijkbewoners gaan met elkaar in gesprek en op zoek naar wat hen verbindt. *Kerk in Den Haag* was erbij.

Jolly van der Velden
redactielid
Kerk in Den Haag

De kleurige placemats op de gedekte tafels met begrippen als ‘gelijkheid’ en ‘rechtvaardigheid’ wachten in buurt-en-kerkhuis Shalom op de discussie later die avond tijdens het Wijkcafé Gedeelde waarden. Zo’n zeventig wijkbewoners komen bij elkaar om samen te eten en in gesprek te gaan over de waarden die ze delen. Hierbij wordt niet het debat gezocht, maar juist de verbinding.

De schouders eronder

Het Wijkcafé Gedeelde waarden wordt georganiseerd door verschillende partijen. Vanuit het Nationaal Programma Zuidwest wordt samen gewerkt met ProDemos, Buurtkamer Vrederust en buurt-en-kerkhuis Shalom. Diaconaal opbouwwerker Heleen Joziasse is trots op deze samenwerking: “We zetten met elkaar de schouders eronder, dat is belangrijk voor deze wijk. In 2023 is Den Haag Zuidwest, als een van de meest kwetsbare wijken in Nederland, opgenomen in het Nationaal Programma en is er subsidie gekomen om het welzijn en de leefbaarheid te vergroten. Dit buurt-en-kerkhuis

Nationaal Programma Zuidwest

Het Nationaal Programma Den Haag Zuidwest is een van de twintig focusgebieden van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid.

In deze gebieden staan de leefbaarheid en veiligheid onder druk. Problemen op het gebied van onderwijs, armoede, gezondheid, wonen en veiligheid stapelen zich op. Daarom is de aanpak van het NPZW langjarig en gebiedsgericht. Doel is om beter perspectief te bieden aan de 70.000 bewoners van Moerwijk, Morgenstond, Bouwlust en Vrederust. Mooie wijken waar ook nog flink wat te verbeteren is. Er wordt door verschillende partijen geïnvesteerd in veerkrachtige gezinnen, perspectief voor jongeren en versterkte samenwerking. De missie van het programma is dat bewoners van Zuidwest in 2040 dezelfde kansen hebben als andere inwoners van Den Haag.

is aangewezen als een van de twaalf ontmoetingscentra in deze wijk. Alles draait er bij ons om dat we mensen met elkaar verbinden.”

De avond is ook bedoeld als stimulans om bij de gemeenteraadsverkiezingen op 18 maart te gaan stemmen. De opkomst is in Zuidwest significant lager dan gemiddeld en een avond als deze is een laagdrempelige manier om over democratie te praten; over de onderliggende begrippen vrijheid, gelijkheid en solidariteit, over rechten, maar ook over wat burgers zelf kunnen doen om eraan bij te dragen. Elke tafel heeft een gespreksleider. “Hier wordt het begrip democratie tastbaarder gemaakt”, zegt een van hen.

Een avond als deze is een laagdrempelige manier om over democratie te praten; over de onderliggende begrippen vrijheid, gelijkheid en solidariteit, over rechten, maar ook over wat burgers zelf kunnen doen om eraan bij te dragen.

Placemat

De eerste vraag is: ‘Wat valt je op aan de placemat, wat springt er voor jou uit?’ “Rechtvaardigheid, dat betekent dat iemand zijn recht krijgt”, zegt een man uit Azerbeidzjan. “Als dát goed is geregeld, dan is alles in orde.” “Eigen verantwoordelijkheid” noemt een vrouw uit Soedan als belangrijkste punt: “Ik ben zo blij met de zelfstandigheid die ik als vrouw hier in Nederland heb.” Een ander, die door haar huwelijk tijdelijk in Pakistan woonde, vindt godsdienstvrijheid en gelijkwaardigheid belangrijk. “Vrouwen hebben daar niets te zeggen,

Dicaconaal
opbouwwerker
Joziassie:
"Alles draait er
bij ons om dat
we mensen met
elkaar verbinden."
(ProDemos)

maar hier is geen enkel familielid mijn baas." Op de vraag wat je zelf kunt doen om rechtvaardigheid te waarborgen in de buurt komen verschillende suggesties. Genoemd wordt: elkaar respecteren, elkaar groeten op straat, de gezamenlijke moestuin onderhouden en zelf verantwoordelijkheid nemen, dus niet elk probleem afschuiven op de politie.

Over de begrippen vrijheid, solidariteit en gelijkheid zegt een vrouw: "Ze zijn alle drie even belangrijk, want ze passen bij elkaar." Iemand anders zegt: "Je mag hier anders zijn. Je kunt een hoofd-doek dragen, maar het hoeft niet. We zijn allemaal verschillend, maar ook allemaal gelijk." Op de vraag of we van een van deze begrippen te weinig hebben, zegt een oudere man: "De gelijkheid vermindert hier, de verschillen tussen groepen mensen worden groter." Een jonge vrouw vindt dat ook: "Vrouwen worden anders behandeld dan mannen en dat geldt ook voor mensen met een donkere huidskleur." Vrijheid wordt gekoesterd, maar "dat stopt als jouw vrijheid het respect voor iemand anders aantast". Over solidariteit zegt een vrouw dat je dat ook liefde zou kunnen noemen. Deze bijeenkomst noemt ze een voorbeeld ervan: "Iedereen mag hier zichzelf zijn." ◀

Buurt-en-kerkhuis
Shalom in Vrede-
rust is een plek
waar samen het
leven gedeeld en
gevierd wordt.
(ProDemos)

ProDemos

ProDemos is het 'Huis voor democratie en rechtsstaat'. ProDemos legt uit wat de spelregels zijn van de democratie en de rechtsstaat en laat zien wat je zelf kunt doen om invloed uit te oefenen – in de gemeente, het waterschap, de provincie, het land en de Europese Unie.

Het Bezoekerscentrum van ProDemos staat recht tegenover het Binnenhof in Den Haag. Vanuit die plek worden rondleidingen, educatieve programma's, cursussen en diverse evenementen voor publiek aangeboden. Jaarlijks ontvangt ProDemos tienduizenden scholieren, studenten, leden van politieke organisaties, toeristen en andere geïnteresseerden, om te ervaren hoe politiek, democratie en rechtsstaat functioneren.

ProDemos werkt samen met gemeenten, waterschappen, provincies, rechtbanken, onderwijsinstellingen en maatschappelijke organisaties. Met behulp van cursus-programma's gastdocenten en lesmaterialen leggen zij uit hoe je bijvoorbeeld gemeenteraadslid kunt worden, waar de provincie over gaat, of hoe een rechtszaak verloopt. **Openingstijden Bezoekerscentrum: maandag t/m vrijdag van 9.00-17.00 uur (gesloten op feestdagen).**

Buurt-en-kerkhuis Shalom

Buurt-en-kerkhuis Shalom in Vrederust is een plek waar samen het leven gedeeld en gevierd wordt. Buurtbewoners, vrijwilligers en kerkleden vinden er een gastvrije plek. Er is ondersteuning voor mensen die even hulp nodig hebben, zoals met de voedselbank. En er worden activiteiten georganiseerd waar contact en gezelligheid voorop staan.

Den Haag Zuidwest is een wijk in beweging. Er wonen mensen uit allerlei culturen. Er wonen mensen die veel en mensen die weinig kansen hebben gekregen. Het is belangrijk dat mensen elkaar ontmoeten en van elkaar leren. Daarom kun je bij buurt-en-kerkhuis Shalom meedoen aan naailes, fietsles of taalles. Of je kunt een handje helpen in de moestuin, of langskomen voor koffie en voor hulp en advies. Het buurt-en-kerkhuis werkt nauw samen met de Shalomkerk en met Kies! Voedselbankwinkel.

Dit artikel is met toestemming overgenomen uit 'Kerk in Den Haag', maart 2026.

In Jezus' naam dan maar

Het zal de leeftijd wel zijn, maar demonstreren is niet meer zo aan mij besteed. De laatste keer kalkte ik een tekst op de ramen van mijn pensioenfonds. Binnen waren ze zo aardig niet de politie te bellen, want tijd doorbrengen in een politiecel lokte mij niet. Ik was dus ook niet bij de demonstranten van Extinction Rebellion, die in mijn stad enkele keren de A12 blokkeerden. Natgespoten worden lokte mij niet.

Zeker, het milieu gaat naar de gallemiezen. Maar dan toch liever de verwarming een paar graden lager, met een kruik naar bed, kort douchen en columns schrijven. Misschien haalt demonstreren meer uit, maar het martelaarschap is mij niet aangeboren.

In de periode van de Extinction Rebellion-blokkades kreeg een actievoerder daags tevoren de politie aan de deur. Zij wisten dat zij bij demonstraties betrokken was en vroegen of ze de volgende dag weer zou deelnemen. In het nieuws baarde dit – terecht – veel opzien. Dit was toch een staaltje van pure intimidatie. En sinds wanneer verzamelt de politie gegevens van eerbare demonstranten en komt ze die thuis de stuipen op het lijf jagen? Het duurde enkele dagen voor de politiechef hiervoor zijn excuses aanbood. Nee, dit was niet zoals het hoorde. Maar hoe men bij justitie op het idee gekomen was zo'n draconische actie te ondernemen is ons nooit uitgelegd.

Big Brother is watching

Sindsdien zat men bij justitie niet stil. Krankzinnige ideeën uit de boezem van PVV en VVD krijgen nu een stempel van de 'verbindende' Rob Jetten. Ik lees in de

krant dat 'de ministerraad met een wetsvoorstel de politie naar de 21e eeuw wil brengen'. De 21e eeuw? Terug naar 1984 lijkt mij zo: 'big brother is watching you'. Natuurlijk, wat is het toch heerlijk dat onze data overal te grabbel liggen. Bij de FBI, in China, bij de zorgverzekeraars. De datavoorraad als honingpot voor de politie en een overheid die via Google Maps iedere stap die we zetten kan monitoren. Politie aan je deur, ook zonder 21e eeuwse wet-update. Politie die iemand op de snelweg uit z'n auto haalde, omdat hij op weg was naar een demonstratie. Het overkwam een vriend van mij. 'U bent aangehouden', zonder verklaring.

Politie die iemand op de snelweg uit z'n auto haalde, omdat hij op weg was naar een demonstratie. Het overkwam een vriend van mij. 'U bent aangehouden', zonder verklaring.

Geloofscrisis

We glijden Trumpiaanse toestanden binnen. Tijdens de 40 dagen-tijd publiceerden Amerikaanse christenen (evangelisch en uit de breedte van de christelijke tradities!) een oproep in een 'crisis van geloof en democratie'. Ze kwamen ermee naar buiten omdat 'ze geconfronteerd worden met een wrede en onderdrukkende overheid'. Wat ze zien gebeuren 'is strijdig met wat Jezus ons leert en daarom blijven we niet stil. Helaas is de crisis niet alleen politiek, maar komt voort door moreel en spiritueel verval dat zich manifesteert in een alarmerende polarisatie'.

Ik wacht nu op een A4'tje vanuit de Nederlandse kerken waarin, in Jezus' naam, afstand genomen wordt van het sluipenderwijs ondermijnen van mensenrechten, het criminaliseren van demonstranten en ongedocumenteerd en het opofferen van de zorg aan de moloch van de wapenindustrie. Mijnheer van Weel hoeft geen politie langs te sturen. Dit stukje is al geschreven.

Rob van Essen

Van controle naar verbinding

Opvoeden zonder straf klinkt voor sommigen als een zachte, misschien zelfs naïeve benadering. Hoe leren kinderen dan grenzen? Hoe voorkom je dat ze 'over je heen lopen'? Toch blijkt uit steeds meer inzichten dat straf niet leidt tot innerlijke motivatie of werkelijk begrip, maar vooral tot angst, aanpassing of verzet. Opvoeden zonder straf vraagt iets anders: een verschuiving van controle naar verbinding.

Leen van den Herik
i.s.m. Margreet
Hogeterp

Traditioneel wordt straf ingezet om ongewenst gedrag te corrigeren. Een kind krijgt bijvoorbeeld straf als het liegt, slaat of niet luistert. Wat vaak over het hoofd wordt gezien, is dat straf zich richt op het gedrag, maar niet op de onderliggende behoefte of emotie. Een kind dat slaat, doet dat zelden 'zomaar'; er speelt frustratie, onmacht of een verlangen naar aandacht. Straf kan het gedrag tijdelijk stoppen, maar laat de oorzaak intact. Sterker nog: het kind leert mogelijk dat macht en pijn middelen zijn om gedrag te beïnvloeden.

Erken de emotie

Opvoeden zonder straf betekent niet dat alles wordt toegestaan. Grenzen blijven essentieel. Het verschil zit in de manier waarop die grenzen worden gesteld. In plaats van te straffen, wordt gezocht naar verbinding en begrip. Dat begint met het erkennen van de emotie van het kind: "Ik zie dat je boos bent." Vervolgens wordt het gedrag begrensd: "Maar slaan mag niet." Deze combinatie van empathie en duidelijkheid helpt een kind om zowel gezien te worden als te leren wat wel en niet kan. Hier ligt een directe link met geweldloos opvoeden, gebaseerd op principes van geweldloze communicatie. Geweldloos opvoeden gaat ervan uit dat gedrag voortkomt uit onvervulde behoeften. Door nieuwsgierig te zijn naar die behoeften – in plaats van te oordelen of te bestraffen – ontstaat er ruimte voor echte verandering. In plaats van: "Je bent stout, ga maar naar je kamer", kan een ouder zeggen: "Ik merk dat je schreeuwt. Heb je behoefte aan aandacht of ben je moe?" Dit vraagt om een andere houding: niet de ouder als autoriteit die corrigeert, maar als begeleider die helpt begrijpen.

Bronnen:

- psychogoed.nl/opvoeden-zonder-straf.
- hetbontehuis.nl/artikel/opvoeden-zonder-straffen-en-belonen.
- maeheffelaar.nl/blogs/opvoedadvies-geweldloze-communicatie.
- geweldloos-verzet.nl/GeweldloosVerzet.pdf.
- nji.nl.
- moethd.nl.

Zelfreflectie

Geweldloos opvoeden vraagt ook zelfreflectie van de ouder. Straf komt vaak voort uit eigen frustratie, machteloosheid of vermoeidheid. Het is een snelle reactie die controle herstelt, maar niet per se bijdraagt aan de relatie. Door stil te staan bij de eigen emotie ("Ik ben nu boos en heb behoefte aan rust") ontstaat er ruimte om bewuster te reageren. Daarmee wordt de opvoeding niet alleen een leerproces voor het kind, maar ook voor de ouder.

Logische gevolgen

Een belangrijk aspect van opvoeden zonder straf is het aanleren van verantwoordelijkheid. In plaats van straf kan er gewerkt worden met natuurlijke en logische gevolgen. Als een kind zijn speelgoed kapot maakt, wordt het betrokken bij het repareren of vervangen ervan. Niet als straf, maar als leerervaring. Het kind leert dat gedrag gevolgen heeft, zonder dat het wordt afgewezen als persoon.

Zelfregulatie en empathie

Critici vrezen soms dat deze aanpak leidt tot grenzeloze kinderen. In de praktijk blijkt juist het tegenovergestelde: kinderen die zich gehoord en begrepen voelen, ontwikkelen meer zelfregulatie en empathie. Ze leren niet alleen wat de regels zijn, maar ook waarom die er zijn. Dat 'waarom' is cruciaal voor innerlijke motivatie. Opvoeden zonder straf is geen makkelijke weg. Het vraagt tijd, geduld en oefening. Het betekent ook dat je als ouder soms moet verdragen dat gedrag niet direct verandert. Maar het biedt iets fundamenteels: een relatie gebaseerd op vertrouwen in plaats van angst. ◀

Servas: dialoog, ontmoeting en verbinding

Eén moment dat alles in één oogwenk samenvalt. Soms heb ik dat. Jij toch ook? Ineens weet je: dit klopt. En dan zet je gemotiveerd een stap. Ik noem dat inspiratie.

Heleen Hoek
Peace Secretary
van Servas

Zo'n moment had ik ook na afloop van een bijeenkomst die *Kerk en Vrede* organiseerde voor nieuwe leden. Ik vertelde dat aan een ander lid, zij zei eenvoudig: "Schrijf het op en deel het met ons." Ook had ik een grote stap gezet: ik werd bestuurslid Peace Secretary van Servas Netherlands. Als *Kerk en Vrede*-lid en als Peace Secretary had ik de vraag of de Nederlandse tak van Servas International zou kunnen passen binnen de Nieuwe Vredesbeweging. Het antwoord was: "Eigenlijk kent niemand binnen het bestuur van de Nieuwe Vredesbeweging Servas. Laat ons kennismaken en stuur een stuk in." En zo klim ik in de pen.

Inspiratie

Maar wat was nu precies de inspiratie, het moment van samenvallen, op die kennismakingsmiddag bij *Kerk en Vrede*?

Plotseling zag ik weer het beeld, het gesprek voor me. Haar stem door de telefoon was klein en zacht. Ze zei: "Heleen, ik vind... dat je gelijk hebt. We moeten de wapens niet oppakken. We moeten niet vechten, maar voor de mensen bidden."

Zij... zij was mijn moedertje. Klein van gestalte, al jaren ziek. Met dit ene telefoontje ruimde ze alles op wat er tussen ons lag. Jaren van afwijzing en onbegrip waren in één klap verdwenen. Het was 1983, enkele weken voor haar sterven. Kort daarvoor had ik samen met mijn man, mijn gezin en vrienden meegelopen in de grote anti-kernwapendemonstratie in Den Haag. Daar was zij het absoluut niet mee eens. En zij niet alleen: de hele familie stond op stelten. Hoe kon ik zo naïef zijn? Want: de Russen.

Zekerheid

Ik zie haar nog voor me: moedertje, rechte rug, neus in de wind, stevig gearmd met mijn vader. Elke zondag gingen ze naar de kerk en daarna naar opa en oma voor de koffie.

Bij binnenkomst hingen de jassen aan de grote kapstok. Iedereen gaf elkaar een hand en een zoen. Er was warme boterkoek, chocolademelk en een kamer vol ooms en tantes. Iedereen praatte door elkaar: over de preek, het plaatselijke nieuws, de politiek of de nieuwste huishoudelijke apparaten. Na de koffie kwamen de sherry, de port en de je-never op tafel en zwol het gesprek aan. Jaar in jaar uit was dit het zondagse ritueel van meningen en stellingnames.

Mijn moeder voelde zich daar thuis; de schoonfamilie was voor haar een warm bad. Ook zij kon stellig zijn, soms zelfs militair in haar uitspraken. Later begreep ik waarom ze allemaal zo stellig waren. Ze zochten zekerheid.

Marcheren

Vanaf de eerste dagen van de Tweede Wereldoorlog viel de haven stil. Het werk stopte. De duinen en kustgebieden werden afgesloten. Het gezin van mijn vader moest evacueren en hun huis werd gesloopt. De oorlog duurde lang. Er was geen vis en geen bron van inkomsten. De honger nam toe. In de jaren vijftig en zestig wist men één ding zeker: er mocht nooit meer oorlog komen, maar er moest wel zekerheid zijn. Het communisme werd gezien als het nieuwe gevaar en dienstplicht was vanzelfsprekend.

Mijn moeder ging graag naar de Taptoe in Delft en genoot van het marcherende leger.

Weerbaar en zelfstandig

Israël werd door mijn familie bewonderd en gezien als het volk dat heel oudtestamentisch een land veroverde op de heidense Palestijnen. Door de Bijbelverhalen was dat land mij al vertrouwd en het maakte me nieuwsgierig.

Ik ging erheen. Ik reisde rond en werkte een tijd in een kibboets. Toen ik terugkwam wist ik een paar dingen heel zeker: ik moest mijn eigen wegen vinden. Ook ik werd stellig: geen militarisme, geen onderdrukking van vrouwen. Ruimte voor andere ideeën en gevoelens.

Ik brak met de kerk die mij had geleerd dat de vrouw een rib uit het lichaam van de man was. Het kerkelijke gemeenschapsleven was in één klap voorbij. Wat ik wél zou gaan geloven of voelen, zou ik nog ontdekken. Ik werd vooral weerbaar en zelfstandig.

Varen op intuïtie

Tot mijn eigen verbazing ontdekte ik dat ik kon varen op mijn intuïtie. Ik leerde mijn partner kennen; hij was totaalweigeraar en had in de militaire gevangenis van Nieuwersluis gezeten.

Mijn intuïtie bracht mij op nieuwe wegen en naar nieuwe ontmoetingen. Ik kwam in contact met antroposofen en hun werkgebieden. Langzamerhand groeide het vertrouwen in mijn innerlijke kompas. Verwonderen. Vergeven. Aandacht geven. En hoe dankbaar was ik toen mijn moeder, kort voor haar overlijden, mij belde en om vergeving vroeg. Dat moment voelde ik opnieuw op de kennismakingsbijeenkomst van *Kerk en Vrede*. Het was alsof ik een krachtig teken kreeg: het is goed waar ik voor sta.

Gastvrijheid en ontmoeting

In 2022 raadden vrienden mij aan lid te worden van Servas. Ik stond toen op het punt een fietstocht te maken door Midden- en Oost-Europa. Mijn wens was om alléén op pad te gaan. Zij vertelden dat Servas iets voor mij kon betekenen. Onderweg zou ik bij mensen thuis kunnen komen, met hen eten en soms zelfs logeren. Het is een wereldwijd netwerk van gastvrijheid en ontmoeting.

De ontmoetingen onderweg werden parels voor me. Eerlijk gezegd logeerde ik meestal niet vaker dan één keer per week bij een host, omdat die gesprekken mij zoveel gaven. Ik kon vragen stellen zoals: Hoe is het leven voor en na het IJzeren Gordijn? Hoe ervaar je het om nu zo dicht bij een oorlogsgebied te leven?

Gaandeweg begreep ik dat Servas overal ter wereld wordt beleefd als een vreedzame ontmoetingsplaats: een plek voor dialoog, verbinding en begrip tussen volkeren. Zonder politieke agenda en zonder religieuze richting. Eigenlijk een vredesbeweging *avant la lettre*.

Ontmoetingen van mens tot mens kunnen een daad van liefde zijn.

Leven delen

Ontmoetingen van mens tot mens kunnen een daad van liefde zijn. Je kijkt elkaar in de ogen. Het Servas-DNA draait niet om liefdadigheid, maar om het delen van leven. Mensen leren elkaar kennen, geven vertrouwen en bieden eventueel hulp zonder iets terug te verwachten. Ik hoorde ook over de Amerikaanse totaalweigeraar en oprichter Bob Luitweiler (1918–2008). In de jaren na de oorlog startte hij als Quaker en Gandhi-aanhanger met Duitse en Engelse vredesstichters dit netwerk dat wereldwijd werd uitgerold, met wereldvrede als doel.

Door al die ontmoetingen raakte ik geïnspireerd om lid te worden van *Kerk en Vrede* en om Servas verder te helpen ontwikkelen als vredesbeweging. Hierin word ik gesteund door het Peace Statement (juni 2025) van Servas International dat oproept tot vrede.

Een wereld te winnen

Voor mij blijft het een grote oefening om begripvol te luisteren en geweldloos te communiceren. Het helpt mij te beseffen dat ik een wereldburger ben.

Ik denk dat zowel Servassers als leden van *Kerk en Vrede* zich herkennen in die open houding. Met andere woorden: met een open geest en een zachtere toon is er nog een wereld te winnen. ◀

Wat is Servas?

Servas is een internationaal netwerk van (e-mail)contacten, van travellers en (day)hosts die elkaar over en weer gastvrijheid bieden. Met Servas heb je de mogelijkheid elkaars werelden echt te leren kennen en waarderen. Servas wil daarmee wereldwijde vrede bevorderen. Servas heeft sinds 1973 een consulterende status bij de Verenigde Naties.

“Wat doe jij als de brief komt?”

De soep wordt uitgeserveerd. Er wordt nog wat gelachen om studieplannen en bijbaantjes, maar al snel komt de brief ter sprake die sommige deelnemers hebben ontvangen. Voor sommigen is dat al een tijd geleden, anderen zijn jonger en hebben hem nog niet ontvangen. “Hoe was het voor jou, toen die brief kwam?” Het wordt even stil. Iemand haalt zijn schouders op. “Het is maar een formaliteit, iedereen krijgt hem.” Toch verandert de sfeer merkbaar. Het wordt stiller, blikken gaan de kring rond.

Iris Speckmann
medewerker
duurzaamheid
en vrede bij de
Algemene
Doopsgezinde
Sociëteit

Sinds mei 2025 organiseer ik samen met jongerenwerkcoördinator Franka Riesmeijer vredesmaaltijden voor jongeren. Het concept is eenvoudig: samen eten en in gesprek gaan over de dienstplicht.

De maaltijd bestaat bewust uit drie gangen. Het ritme van eten en praten zorgt voor vertraging en verdieping. Bij elke gang wordt het onderwerp opnieuw benaderd, telkens vanuit een andere invalshoek. De opzet doet denken aan een *diner pensant* of de Vrijheidsmaaltijden op Bevrijdingsdag. Deze structuur helpt om complexe thema's toegankelijk te maken. Het gesprek mag alle kanten op gaan: luchtig en serieus, vragend en verkennend. Er is ruimte om te twijfelen en om te zoeken naar woorden.

Bij veel jongeren is het thema gewetensbezwaar nauwelijks bekend.

Luisteren

We hebben gekozen voor een open benadering. Binnen de vredesbeweging leeft sterk de overtuiging dat jongeren kritisch moeten nadenken over

militaire dienstplicht. Tegelijk merken we dat een traditionele aanpak met folders en campagnes hen vaak niet bereikt. Dat riep bij ons de vraag op: waarom eigenlijk niet? In plaats van opnieuw slogans te formuleren, besloten we eerst te luisteren. Jongeren spreken zich uit, stellen vragen, en reageren op elkaar.

Natuurlijk zijn wij als begeleiders niet neutraal en daar zijn we tijdens de maaltijd ook uitgesproken over. Ook wij vinden het belangrijk dat jongeren zich verdiepen in wat dienstplicht betekent, juist vóórdat ze ooit opgeroepen zouden worden. Maar we proberen die overtuiging niet op te leggen. We brengen kennis in wanneer daar ruimte voor is, en we benoemen thema's als het bijbelse principe van de vijandsliefde en het voor doopsgezinden zo belangrijke punt van gewetensbezwaar. Tegelijkertijd blijven we ons bewust van onze positie, als vrouwen boven de dertig, werkend voor de kerk. Wij zullen zelf niet de eerste zijn die zullen worden opgeroepen. Dat vraagt om bescheidenheid.

Jongerenstemmen

De bijeenkomsten zijn nog kleinschalig, maar de impact is voelbaar. Deelnemers ervaren de gesprekken als waardevol. Een van hen zei: “Hier praat je normaal nooit over. Met vrienden heb je het niet zo uitgebreid over de kans op oorlog, maar het is wel belangrijk.”

Een ander merkte op: “Ik ben er meer over gaan nadenken. Ik zie nu beter hoe Defensie jongeren probeert te werven en hoe eenzijdig dat beeld soms is.”

Veel jongeren blijken zoekende. Ze hebben vaak nog geen duidelijke mening, maar voelen wel dat het onderwerp ertoe doet. De vredesmaaltijd biedt een veilige omgeving om die eerste gedachten uit te spreken en verder te verkennen, samen met leeftijdsgenoten en onder begeleiding die het gesprek gaande houdt en binnen veilige kaders.

Gewetensbezwaar uitgelegd

Een belangrijk thema tijdens de gesprekken is gewetensbezwaar. Voor veel jongeren is dit nauwelijks bekend. Wanneer wordt uitgelegd

Samen eten en in gesprek gaan over dienstplicht.

dat mensen om principiële redenen militaire dienst kunnen weigeren, leidt dat vaak tot verrassing. “Kan dat dan?” is een veelgestelde vraag. We leggen uit dat gewetensbezwaar een erkend mensenrecht is en ook in Nederland juridisch verankerd is. Tegelijk wordt besproken dat dit recht niet overal vanzelfsprekend is en ook onder druk kan komen te staan.

Dit onderwerp raakt aan diepere vragen: Wat betekent het om trouw te blijven aan je overtuigingen? Wat doe je als daar druk op komt te staan? In een tijd waarin de dienstplicht lang is opgeschort, is kennis hierover naar de achtergrond verdwenen. Tegelijk neemt de relevantie weer toe. Dat maakt het belangrijk om deze traditie opnieuw onder woorden te brengen, niet als pasklaar antwoord, maar als uitnodiging tot reflectie.

Traditie en actualiteit

Als doopsgezinden spreken we vanuit een specifieke achtergrond. Generaties lang is nagedacht over de verhouding tussen geloof, oorlog en geweld. Toch wordt die traditie niet vanzelf doorgegeven. Voor jongeren van nu is ze vaak onbekend en niet vanzelfsprekend. Bovendien is de context veranderd. De dienstplicht is abstract geworden: niemand weet precies hoe die er in de toekomst uit zal zien of hoeveel ruimte er straks zal zijn voor gewetensbezwaar. We hadden in Nederland regelingen, maar we zien in Oost-Europa dat het recht op gewetensbezwaar in oorlog sterk onder druk staat. Hoe het in Nederland gaat, als de dienstplicht er daadwerkelijk komt, weten we niet precies en dat maakt het moeilijk om oude antwoorden simpelweg te herhalen.

Dat maakt het des te belangrijker om deze traditie te bespreken, niet als kant-en-klare oplossing,

maar als aanzet tot gezamenlijk reflectie.

Doopsgezinden hebben namelijk niet altijd massaal dienst geweigerd. Sommigen betaalden anderen om in hun plaats te gaan, anderen gingen wel degelijk in dienst. Ook zij worstelden met dilemma's en maakten verschillende keuzes. Die nuance maakt ruimte open voor dialoog. Voorbij eenzijdige slogans moedigen we jongeren aan om zich te verhouden tot deze traditie en om hun eigen positie te bepalen. Wel drukken we ze op het hart zich bewust te zijn van de invloed van de oorlogspropaganda op hun social media en overal om hen heen. Vooral de agressieve campagne van Defensie op hun tijdlijn en de sluipreclame via bijvoorbeeld het koningshuis of tv-programma's als Kamp Koningsbrugge.

Verbreiding gesprek

Hoewel de dienstplicht centraal staat, verbreden de gesprekken zich al snel. Vragen over verantwoordelijkheid, burgerschap en veiligheid komen aan bod. Wat betekent het om te leven in een tijd van dreiging? Wat ben je anderen verschuldigd? En hoe verhoudt persoonlijke keuze zich tot collectieve veiligheid?

Bij het hoofdrecht wordt het gesprek vaak concreter gemaakt: stel dat een NAVO-land wordt aangevallen en jij wordt opgeroepen, wat doe je dan? De reacties lopen uiteen.

Sommigen benadrukken loyaliteit: “Als iedereen moet, ga ik niet duiken.” Anderen koppelen het aan bescherming van dierbaren: “Misschien niet voor “het vaderland”, dat zegt me niet zoveel, maar wel voor de vrijheid van mijn familie.” Een ander zegt echter: “Ik wil niet leren om iemand te doden.”

Tussen die posities ontstaat een gesprek dat zelden zwart-wit is. We houden daarbij in de gaten dat het gesprek wederkerig is en ruimte biedt te praten over de dilemma's en de complexiteit. Het belangrijkste is dat jongeren de ruimte krijgen om de complexiteit te verkennen en hun eigen positie te onderzoeken.

Kleine stappen

De vredesmaaltijden bereiken nog geen grote groepen, maar juist de kleinschaligheid maakt ze waardevol. Aan tafel ontstaat iets wat moeilijk te organiseren is via campagnes of beleid: een open gesprek waarin twijfel mag bestaan. In een tijd waarin standpunten vaak snel en fel worden ingenomen, kiezen de organisatoren bewust voor vertraging en aandacht. Voor luisteren in plaats van overtuigen. Voor het oefenen van gesprek. Misschien ligt daarin wel de kern van vredeswerk vandaag: niet alleen het formuleren van standpunten, maar het leren omgaan met verschillen. ◀

On Killing: de mythe van moeiteloos doden

Het boek *On Killing* van David Grossman geeft een huiveringwekkend inzicht in wat soldaten op het slagveld meemaken. De positieve boodschap is dat het grote moeite kost om te doden. Maar Grossman laat ook zien dat deze natuurlijke weerstand door training ondermijnd wordt.

Ton Rullmann

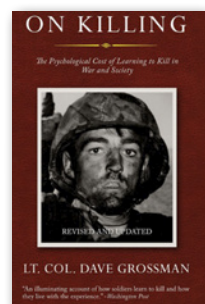
"When I killed, I did it just like that. Just like I'd been trained. Without even thinking." Het zijn de woorden van Bob, een Vietnam-veteraan.

Wat stelt mensen in staat om te doden in een oorlog? Dat is de vraag die *On Killing* uit 1995 (herzien in 2009) bespreekt. Het is geen studie over oorlog, maar een onderzoek in – zoals Grossman het zelf noemt – 'killology'. Ik laat het woord maar onvertaald. De auteur trekt de parallel met seksuologie. Zoals het nodig is onze seksuele drijfveren onder ogen te zien, zo moet ook licht vallen op doden als daad in oorlogen. Dat klinkt hoogdravend, maar Grossman slaagt er in de sluier van heldendom weg te trekken.

Tegenwicht tegen actiefilms

De auteur was luitenant-kolonel in het Amerikaanse leger, en legde zich daarna toe op psychologie. Het boek is gebaseerd op een groot aantal interviews met oud-militairen, en eerdere historische studies. Het belandde op de lijst verplichte literatuur bij mariniers- en FBI-opleidingen, en er werden meer dan een half miljoen exemplaren van verkocht. Tijdens het lezen werd ik heen en weer geslingerd tussen begrip en afschuw. Grossman maakt, onder andere door de vele citaten, de psychologische kosten van (moeten) doden overduidelijk. Tegelijk staat dat in de context van het verhogen van militaire effectiviteit en aandacht voor trauma's bij soldaten. Slachtoffers verschijnen voornamelijk als objecten.

On Killing is bepaald geen oproep tot pacifisme, maar het lezen van het boek kan je tot pacifist maken (zoals iemand op LinkedIn getuigde). In die geest besteed ik er aandacht aan: de beschreven feiten en verbanden onthullen de ontmenselijking in het militair bedrijf, en zijn broodnodig tegenwicht tegen gladde defensiepropaganda en verleidelijke beelden uit actiefilms.

On Killing' laat zien dat het grote moeite kost om te doden..

Innerlijke weerstand

Tallose films, van *James Bond* tot *Star Wars*, en van westerns tot politseries, spiegelen voor dat doden gemakkelijk is, en dat helden nergens last van hebben. Niets is minder waar, zegt Grossman. Verreweg de meeste soldaten voelen innerlijke weerstand tegen het doden van een medemens. In vuurgevechten tijdens de Tweede Wereldoorlog bleek dat slechts 15 tot 20 procent van de soldaten daadwerkelijk schoot. Het is een verbazingwekkend en ook wel omstreden getal, gebaseerd op onderzoek door militair historicus Marshall. Grossman maakt aannemelijk dat ook in veel eerdere oorlogen slechts een klein deel van de soldaten op de tegenstander schoot. Meestal bleef het bij dreigen, bewust mis schieten, of je met andere klussen in de linie bezighouden. Bij artilleriebeschietingen en bombardementen is de situatie geheel anders (zie verderop).

Verdriet en walging

Keer op keer benoemen soldaten verdriet en walging als ze situaties beschrijven waarin ze iemand doodden, vooral als ze hun slachtoffer zagen. De ander is iemand als zichzelf, en in het doden van die ander hebben ze een deel van zichzelf gedood. Sommige mariniers zagen achteraf hun Vietnamese tegenstanders als bondgenoten in een grotere oorlog om het bestaan. Iets daarvan klinkt door in het vreemde verhaal uit 2024 van Andrei, een Russische soldaat uit Oost-Siberië, en de Oekraïense soldaat Dmytro. Hun handgevecht van een kwartier werd gefilmd door de helmcamera van Dmytro. Andrei verwondt hem dodelijk met een mes. Dmytro vraagt de ander om weg te gaan en hem rustig te laten sterven. Andrei staat op, en Dmytro dankt hem en zegt: "Jij was de sterkste vechter ter wereld, vaarwel". Na het uitlekken van de video krijgt Andrei een hoge onderscheiding. Maar zelf walgt hij van de herinnering, en hij vraagt het filmpje niet verder te verspreiden.

Psychiatrische problemen

De psychologische kosten van deelnemen aan oorlog zijn enorm. In WOII moesten een half miljoen Amerikanen vanwege psychiatrische problemen het leger verlaten. Dat is meer dan het aantal

gedode soldaten, en niet heel veel lager dan het aantal gewonden (670.000). Na zestig dagen continu vechten had 98 procent van de overlevenden psychiatrische klachten. Van de soldaten die in Vietnam vochten kreeg minstens 18 procent, dat is een half miljoen mensen, PTSD; een andere schatting ligt driemaal zo hoog.

Grosman benadrukt dat angst voor verwonding en dood niet de hoofdoorzaak is. Trauma's worden veroorzaakt door de vrees om niet aan de verplichtingen te kunnen voldoen en kameraden in de steek te laten. De combinatie met uitputting, afschuw, persoonlijk opgevatte agressie, en de noodzaak om te doden drijft mensen over de rand.

Afstand creëren

Ondanks hun innerlijke weerstand worden veel militairen ertoe gebracht wél te doden. Bevel of toestemming krijgen is een belangrijke factor. Het beruchte psychologische experiment van Milgram laat zien dat de meeste mensen een indringend bevel van een autoriteit opvolgen, en zo ver gaan dat ze iemand een dodelijke schok denken toe te dienen. Ook het gevoel het voor hun medesoldaten te doen is sterk: "They were killing my friends". Het leidt tot een diffusie van verantwoordelijkheid naar de groep, of zelfs absolutie door de groep: "Man is not a killer, the group is". Afstand creëren is de derde belangrijke factor: cultureel (zij zijn anders), moreel (wij zijn beter), en fysiek (als je de tegenstander niet ziet, zoals bij een bombardement, wordt doden abstracter en gemakkelijker). Relatief nieuw is mechanische afstand: de tegenstander wordt alleen gezien op het scherm van een vizier, een nachtkijker of (tegenwoordig) een drone – een plaatje, als in een videogame, niet echt.

Oefening in minachting

Door de studie en aanbevelingen van Marshall werd de training van militairen veranderd. Het percentage soldaten dat bij een confrontatie schoot, ging omhoog naar 55 procent in Korea en naar 90 tot 95 procent in Vietnam. Het is verbijsterend hoe psychologie wordt ingezet om mensen te conditioneren niet hun natuurlijke gevoel te volgen. In plaats van op schietschijven wordt op mensenfiguren en poppen geschoten, met 'realistische feedback' (de figuur valt om) en een beloningssysteem bij succes. Elk aspect wordt gerepeteerd, gevisualiseerd en geautomatiseerd. Mechanismen om te ontkennen dat je een mens doodt, worden aangeleerd: je schiet op een doel, niet op een mens; je oefent minachting; je herhaalt gedachten dat de ander minder dan menselijk is.

De VS oorlogspropaganda mengt video-beelden van 'geslaagde' aanvallen met beelden uit games en zelfs van SpongeBob.

SpongeBob als propaganda

De mens is niet gedoemd om oorlog te voeren, zegt evolutionair antropoloog van Schaik (*Trouw*, 20 december 2025). Gebruik van geweld is niet een aangeboren karaktertrek, maar het resultaat van psychologische manipulatie die machthebbers goed uitkomt. De smerige waarheid achter heldenparades, lintjes en flitsende wervingsvideo's ('tijd om onmisbaar te zijn') is dat het geweld zich niet alleen tegen de 'tegenstander' richt, maar ook tegen de eigen soldaten. De ontwikkelingen zijn niet hoopvol. Militairen trainen met *virtual reality*-brillen in steeds realistischere simulatoren. Drones met camera maken het doden aan de frontlinie bijna letterlijk een schietspel, waarbij het verschil tussen realiteit en simulatie vervaagt. Het zijn alleen nog beelden op een monitor, die vervolgens gedeeld worden op social media. De VS oorlogspropaganda mengt videobeelden van 'geslaagde' aanvallen met beelden uit games en actiefilms, en zelfs van SpongeBob. De afstomping is compleet.

Enige hoop haal ik uit het verhaal van Amber Diele in *NRC* begin dit jaar. Zij volgde de Nationale Weerbaarheidstraining met het idee reservist te worden. Leuk bleek het niet te zijn, en het lesje krijgsgevangenen maken was bijzonder confronterend. Ik hoop dat veel meer mensen voorbij de façade willen kijken en tot zich door laten dringen wat vechten *wéerlijk* betekent. ◀

Amalek: Israëls retoriek van vernietiging

Waar Simson hét rolmodel is voor het Israëlische leger (de IDF) is Amalek de term voor de vijand, voor Hamas, maar niet alleen Hamas. Premier Netanyahu definieert de oorlog die hij na de aanslag van Hamas en andere strijdgroepen op 7 oktober voert tegen Hamas, Hezbollah en tegen Iran als een heilige oorlog tegen Amalek.

Bram Grandia
lid van de
theologische
werkgroep van
Kerk en Vrede

In zijn eigen woorden in zijn toespraak tot het Israëlische volk op 28 oktober 2023 zei Netanyahu: “We hebben een geweldig leger, met fantastische en heldhaftige soldaten: joden en niet-joden, seculier en religieus, links en rechts (...). Ze verlangen ernaar de moordenaars te straffen voor de gruwelijke daden die ze hebben begaan tegen onze kinderen, onze vrouwen, onze ouders en onze vrienden. Ze zijn vastbesloten dit kwaad uit de wereld te bannen, voor ons voortbestaan, en ik voeg daaraan toe, voor het welzijn van de hele mensheid. Het hele volk, en de leiders van het volk, omarmen hen en geloven in hen. *‘Onthoud wat Amalek je heeft aangedaan’* (Deuteronomium 25:17). We herinneren ons en we vechten. Onze dappere soldaten die zich nu in Gaza, rond Gaza en in de andere sectoren in het hele land bevinden, sluiten zich aan bij een keten van helden van Israël die al meer dan drieduizend jaar voortduurt, van Jozua, Juda Makkabeüs en Bar Kochba, tot de helden van 1948, de Zesdaagse

Oorlog, de Jom Kipoeroorlog en de andere oorlogen van Israël. Onze heldhaftige soldaten hebben één opperste doel: de moordzuchtige vijand vernietigen”.

Opdracht van God?

In de Torah (de vijf boeken van Mozes) en in de profetische geschiedschrijving van Israël komt Amalek voor als het volkje dat de uit Egypte gevluchte Hebreëen in de woestijn in de rug aanvalt. Amalek is in de Bijbel het symbool voor de macht die het op de zwaksten van het Joodse volk heeft voorzien: vrouwen en kinderen, sterker nog het symbool voor de macht die er op uit is het Joodse volk te vernietigen. In Exodus 17: 8-16 wordt de strijd tussen Israël en Amalek beschreven. In vers 14 staat: *‘En JHWH zei tot Mozes: Schrijf dit tot een gedachtenis in een boek en leg het in de oren van Jozua, want ik zal uitwissen, ja uitwissen de gedachtenis van Amalek van onder de hemel’* (vertaling van Egbert Rooze die een dissertatie aan Amalek wijdde). Het gaat in dit gebod om het vernietigen van Amalek en het totaal uitwissen van de geschiedenis van Amalek. Dat staat in het bijbelboek Deuteronomium 25:17-19: *‘Vergeet niet wat de Amalekieten u hebben aangedaan tijdens uw tocht uit Egypte. Toen u uitgehongerd en uitgeput was hebben ze gewetenloos, zonder enig ontzag voor God, de achterhoede overvallen, waar de zwaksten zich bevonden. Vergeet het niet! En wanneer straks de HEER, uw God, u vrede heeft gegeven in het land dat u als grondgebied van hem krijgt, door u te verlossen van de vijanden die u omringen, zorg er dan voor dat niets op aarde nog aan het volk van Amalek herinnert.’*

‘Amalek’: tijdloze vijand

Zonder enig voorbehoud betreft de regering Netanyahu deze meer dan 2500 jaar oude teksten op de oorlogen die de Israëlische regering nu voert. Geen woord over de Nakba, de bezetting van Gaza en de West Bank. Geen woord over de snelle annexatie van Palestijns gebied. Er hoeft niets uitgelegd te worden. Het staat immers allemaal in die paar bijbelteksten over Amalek die meer dan 2500 jaar oud zijn. Wie zich tegen Gods volk – voor het gemak gelijkgesteld met de staat Israël – verzet, moet vernietiging vrezen. Alsof de

Gazanen, alsof de Iranieërs, alsof de Libanezen van nu de Amalekieten van toen zijn. Alsof vernietiging alleen al daarom is toegestaan. Geen enkele kritische reflectie over de vraag of de Israëlische regering ook zelf Amaleks trekken heeft, sterker nog: zelf tot een moderne Amalek kan worden.

Heilige oorlog

Sinds 7 oktober worden de Gazanen op grote schaal gedood. Het Internationaal Strafhof IS doet een onderzoek naar genocide. Joodse en Israëlische genocide-experts spreken over genocide (Amos Goldberg en Omer Bartov). Ook de schrijver David Grossmann neemt na lang aarzelen dit woord in de mond. Wat nu in Gaza en op de Westbank en in Libanon en in Teheran gebeurt, is al eerder voorbereid. Deze vernietigingsstrategie is niet na 7 oktober bedacht. De tegenstanders, de vijanden, de Palestijnen die wonen in de door Israël bezette gebieden, worden gedefinieerd als een collectief van terroristen. Ze worden als zodanig behandeld. Ze vallen daarom onder het militaire recht.

Dahiya-doctrine

Sinds 2006 straft Israël collectief als het wordt aangevallen vanuit een dorp of stad. In dat jaar maakte de IDF in de oorlog tegen Hezbollah de wijk Dahiya in Beiroet met de grond gelijk. In die wijk zetelde het hoofdkwartier van Hezbollah. Er kwamen duizend mensen om het leven.

De Israëlische commandant van die actie, generaal Gadi Eisenkot, ijkt de Dahiya-doctrine van massaal, disproportioneel en buitensporig geweld gericht op alle voorzieningen, op de hele civiele infrastructuur van de vijand.

Eisenkot hief het onderscheid tussen militaire infrastructuur en civiele infrastructuur op door de dorpen en de steden van waaruit Israël onder vuur werd genomen als militaire bases te definiëren. Later werd Eisenkot chef van de generale staf en zat na zijn pensionering in 2019 van oktober 2023 tot juni 2024 in het Israëlische oorlogskabinet (met als naam 'swords of iron') als minister zonder portefeuille.

Ook die ijzeren zwaarden zijn een verwijzing naar de bijbel. In 1 Samuël 13 lezen we over de strijd koning Saul en zijn zoon Jonathan tegen de Filistijnen: *'In die tijd was in heel Israël geen smid te vinden. De Filistijnen wilden namelijk voorkomen dat de Hebreëen zwaarden of speren zouden maken. (...) Alle Israëlieten moesten hun ploegscharen, hakken, bijlen en sikkels bij de Filistijnen laten slijpen. Dit kostte twee derde sjekel voor ploegscharen en hakken, en een derde sjekel voor bijlen en ossenprikken. Bij het*

uitbreken van de oorlog beschikte dus geen van de soldaten van Saul en Jonatan over een zwaard of een speer, alleen Saul zelf en zijn zoon Jonatan.'

Legitimering van geweld

De naam van het kabinet laat duidelijk zien dat er nu geen sprake meer mag zijn van een gebrek aan goede wapens om de Palestijnen – voor het gemak gelijkgesteld met de Filistijnen van drieduizend jaar geleden – te bestrijden.

Netanyahu en zijn orthodoxe bondgenoten hebben die Dahiya-doctrine uitgebreid tot een heilige oorlog onder leiding van God tegen Israëls vijanden, kortom tegen Amalek. De oude bijbelteksten uit de Torah dienen daarbij als een gebod tot en een legitimering van alle buitensporig geweld. God zelf gebiedt immers totale vernietiging.

De Gazanen, maar steeds meer de Palestijnen in het algemeen, worden als vogelvrij gezien. Ze mogen straffeloos vermoord worden, omdat ze tot het volk van Amalek behoren. Het zijn de leger rabbijnen die deze uitleg tussen de oren van de IDF-soldaten moeten praten. Het tragische van dit alles is dat het Israëlisch kabinet behorend tot het Joodse volk dat door Hitler – een moderne Amalek – bijna vernietigd was vanuit een vreselijke ontmenselijkende ideologie, nu zelf grijpt naar taal en wapens die spreken over en toewerken naar een totale oplossing van het Palestijnse probleem. De kreet 'Amalek' als aanmoediging tot genocide: een theologisch geladen slagveld waarin geschiedenis, trauma en macht op explosieve wijze samenkomen. ◀

Doorbreek het zwijgen

Als *Kerk en Vrede* maken we ons grote zorgen over de manier waarop er in de wereld oorlogen worden begonnen. We zien hoe geweld zich uitbreidt, hoe conflicten escaleren en hoe burgers telkens opnieuw de prijs betalen.

Hoewel we merken dat de Protestantse Kerk deze zorgen op haar eigen manier deelt, missen we een krachtig en duidelijk tegengeluid – een stem die zich ondubbelzinnig uitspreekt tegen onrecht en geweld.

Juist vanuit de internationale oecumene klinkt zo'n stem wel. Dat maakt het stilzwijgen dat wij ervaren des te schrijnender. Binnen onze vereniging leeft dit gevoel breed, en ook in plaatselijke kerken wordt het gedeeld en

besproken. Vanuit die gezamenlijke bezorgdheid en betrokkenheid doen wij een dringend appèl op de leiding van de Protestantse Kerk: laat uw stem horen.

Om uitdrukking te geven aan dit gevoel, en om de urgentie ervan voelbaar te maken, stelden wij de tekst hieronder op.

Met deze woorden willen wij niet alleen onze zorg uitspreken, maar ook een appel doen op de roeping van de kerk. Juist in tijden van oorlog en geweld mag zij niet zwijgen. Juist dan is het nodig dat zij spreekt – helder, moedig en tegen de stroom in.

Vrede en alle goeds, Henk Baars (voorzitter), Lambert van der Weide

Doorbreek het zwijgen – Protestantse Kerk

**Bommen vielen op Gaza
het volk werd verdreven van huis en haard
een humanitaire ramp tekende zich af**

en de kerk zei: (niets)

**Bommen dreunden in Iran
kinderen werden onschuldig getroffen
internationaal recht werd aan een laars gelapt**

en de kerk zei: (niets)

**Raketten gonsden over Libanon
mensen moesten vluchten voor hun leven
een heel gebied werd leeg geveegd**

en de kerk zei: (niets)

**Het zaad van haat wordt weer gezaaid
generaties raken vervuld van wraak
Gods Schepping wordt geschonden**

**Maar de kerk drijft mee op de vaart der volken
en klampt zich vast aan het wrakhout van oorlogsretoriek**

**Ach ja, ze riep wel ach en wee,
en bad ook om ontferming**

– zelfs van vrede werd gefluisterd –

**Maar klepelloos luidt de noodklok
en tongloos spreekt de profeet**

**Wanneer wordt een grens overschreden?
Wanneer wordt gesproken tegen de stroom?
Wanneer moeten woorden van vrede luidkeels klinken?**

**Veronachtzaam het profetisch spreken niet
zelfs niet als Israël moet worden aangesproken...**

Rectificatie

In het maart-nummer van *Vredesspiraal* is bij het artikel van Harry Zeldenrust ('Hartstochtelijk getuigen van verzoening') een onjuiste vermelding geplaatst.

Ten onrechte werd hij aangeduid als lid van de theologische werkgroep. Dit berust op een redactionele fout. De juiste vermelding is: Nederlandse theoloog en vredesactivist.

Onze excuses aan Harry en aan de lezers voor deze onjuiste weergave.

Kritiek op rol Amalia

De keuze van kroonprinses Amalia om toe te treden tot defensie blijft onderwerp van debat. *Kerk en Vrede* uit kritiek en had de prinses eerder in een brief gevraagd om toelichting. Daarbij pleitte de organisatie voor een alternatieve inzet: niet voor gewapende strijd, maar voor geweldloze vrede. Amalia liet in haar reactie weten dat haar keuze persoonlijk was en dat zij meer raakvlakken ziet tussen

defensie en vredeswaarden dan *Kerk en Vrede* stelt. Kort daarna trad ook koningin Máxima toe tot defensie, wat volgens critici bijdraagt aan een groeiende populariteit van het leger. *Kerk en Vrede* waarschuwt dat dit een vertekend beeld geeft. De promotie van defensie – ondersteund door de koninklijke familie – benadrukt kansen en stoerheid, maar laat de realiteit van oorlog buiten beeld.

De organisatie had de prinses liever gezien als boegbeeld van geweldloosheid en roept op tot een duidelijker inzet voor vrede zonder wapens.

Kerken roepen op tot vrede

Een brede coalitie van internationale kerken en christelijke organisaties heeft haar diepe bezorgdheid uitgesproken over de escalatie van het conflict in het Midden-Oosten. Zij waarschuwen voor toenemend humanitair leed, schendingen van internationaal recht en een groeiende dreiging voor vrede en veiligheid wereldwijd.

De organisaties veroordelen het geweld, waaronder aanvallen van de Verenigde Staten en Israël op Iran en de daaropvolgende vergeldingsacties. Zij wijzen op de zware gevolgen voor burgers, zoals de dood van tientallen schoolmeisjes bij een raketaanval en grootschalige verwoesting en vluchtelingen-

stromen in landen als Libanon en Irak. Volgens de kerken is het conflict een flagrante schending van het internationaal recht en het VN-Handvest. Zij roepen op tot een onmiddellijk staakt-het-vuren, hervatting van diplomatie en bescherming van burgers. Vanuit hun geloof benadrukken zij dat oorlog onvermijdbaar is met Gods wil en dat vrede alleen via gerechtigheid en dialoog kan worden bereikt.

Oproep aan de politiek: 'Een kind sluit je niet op'

VluchtelingenWerk Nederland is een landelijke actie gestart tegen het opsluiten van kinderen op de vlucht. Met de campagne 'Een kind sluit je niet op' roepen zij de politiek op om deze mogelijkheid definitief uit de wet te schrappen. Met de invoering van het Europese asielpact in 2026 krijgt Nederland de keuze: bescherm je kinderen, of zet je ze achter gesloten deuren? Volgens VluchtelingenWerk

is het opsluiten van kinderen geen verplichting, maar een politieke keuze. De gevolgen zijn ernstig. Detentie schaadt de ontwikkeling en kan leiden tot angst, stress en trauma. Daarom klinkt de oproep steeds luider: trek een grens. Een landelijke briefschrijfactie roept burgers op om Kamerleden aan te spreken. De boodschap is helder: geen enkel kind hoort in detentie thuis.

Dreigende uitzetting Maksim Kuzmin

Mensenrechtenorganisaties uiten hun ernstige zorgen over het dreigende uitzettingsrisico van de Russische oorlogstegenstander Maksim Kuzmin.

Kuzmin, een reserveofficier uit Kaliningrad, verzette zich publiekelijk tegen de oorlog in Oekraïne en vluchtte naar Litouwen, waar hij bescherming zocht.

Ondanks eerdere rechterlijke uitspraken dat hij geen bedreiging vormt voor de nationale veiligheid, weigeren de autoriteiten hem asiel en dreigt alsnog uitzetting.

Volgens de organisaties loopt Kuzmin bij terugkeer groot risico op mobilisatie, vervolging en gedwongen deelname aan de oorlog. Zij wijzen op zijn actieve betrokkenheid bij anti-oorlogsinitiatieven en maatschappelijke projecten in Litouwen.

De organisaties roepen de Litouwse rechtbank en autoriteiten op om internationale mensenrechtennormen te respecteren en Kuzmin bescherming te bieden.

*Wil je dit signaal versterken?
Onderteken de oproep op
vluchtelingenwerk.nl.*

De erfenis die geen naam heeft

In de rubriek *Talen naar vrede* wordt elke keer een film, gedicht of literaire roman geanalyseerd. De besproken werken sluiten aan bij oorlogs- en vredethematiek.

Margreet
Hogeterp

In *A Real Pain* neemt Jesse Eisenberg ons mee op een ogenschijnlijk bescheiden reis: twee neven trekken door Polen om hun overleden grootmoeder te herdenken. Wat begint als een wat ongemakkelijke familiereünie op vreemde bodem, ontvouwt zich langzaam tot een indringende verkenning van intergenerationeel trauma: de stille erfenis van de Holocaust.

Gespannen dynamiek

De kracht van de film ligt in wat níet expliciet wordt uitgesproken. De oorlog zelf blijft grotendeels buiten beeld, maar is voortdurend voelbaar in de onderlaag. In de bezoeken aan herdenkingsplekken, in de gesprekken die níet niet worden afgemaakt, en vooral in de gespannen dynamiek tussen de twee neven. De een lijkt zijn emoties te rationaliseren en op afstand te houden, terwijl de ander ze juist rauw en ongefilterd naar buiten brengt. Samen verbeelden zij twee manieren waarop trauma zich kan manifesteren in volgende generaties: als beheersing of als overstroming.

Alledaags en verwarrend

Wat *A Real Pain* bijzonder maakt, is dat het intergenerationeel trauma niet presenteert als iets groots en dramatisch, maar juist als iets alledaags en verwarrends. Het zit in kleine irritaties, in misplaatste humor, in momenten van ongemak die moeilijk te duiden zijn. De film suggereert dat deze gevoelens niet alleen voortkomen uit persoonlijke geschiedenis, maar ook uit een collectief verleden dat nooit volledig is verwerkt. De vraag die impliciet boven de film hangt is: hoe draag je iets dat niet van jou is, maar wel door jou heen leeft?

Eisenberg kiest bewust voor een sobere stijl. Er zijn geen grote emotionele uitbarstingen die alles oplossen, geen catharsis die de pijn betekenis geeft. In plaats daarvan blijft de spanning bestaan, soms zelfs ongemakkelijk lang. Juist daarin schuilt de eerlijkheid van de film. Intergenerationeel trauma laat zich niet eenvoudig begrijpen of afronden; het

werkt door in relaties, in zelfbeeld, in de manier waarop mensen zich tot elkaar verhouden.

Beladen landschap

Ook de setting speelt een cruciale rol. Polen is niet alleen een geografische locatie, maar een beladen landschap waarin verleden en heden voortdurend door elkaar heen lopen. De personages bewegen zich letterlijk door een geschiedenis die hen voorafgaat, zonder dat ze er volledig grip op krijgen. Dat maakt hun zoektocht des te schrijnender: ze proberen betekenis te geven aan iets wat zich grotendeels aan hun begrip onttrekt.

A Real Pain is daarmee geen film die antwoorden geeft, maar een film die ruimte maakt voor vragen. Over afkomst, over identiteit, en vooral over de onzichtbare lijnen die mensen verbinden met een verleden dat ze nooit zelf hebben meegemaakt. Het is een ingetogen, maar diep resonerend portret van hoe pijn kan worden doorgegeven - niet als verhaal, maar als gevoel. En misschien is dat wel de meest confronterende gedachte die de film oproept: dat sommige erfenissen niet kunnen worden verteld, alleen maar kunnen worden gevoeld.

'*A Real Pain*', 2024. Regie: Jesse Eisenberg.

Met: Kieran Culkin, Jesse Eisenberg, Banner Eisenberg, Kurt Egyiawan en Jennifer Grey.

1-7 juni Week Zonder Afval

Tijdens deze landelijke week zijn er in heel Nederland activiteiten rond afvalreductie en bewust consumeren. Van workshops tot lezingen en lokale initiatieven: een uitnodiging om anders te kijken naar wat we gebruiken en weggooien. **Info:** weekzonderafval.nl.

3 juni Wereldfietsdag

Een internationale dag die duurzame mobiliteit en bewust reizen onder de aandacht brengt. In veel steden worden acties en bijeenkomsten georganiseerd rond fietsen als alternatief voor vervuילend vervoer. Een praktische dag die ook symbool staat voor een andere manier van kijken naar ruimte, tempo en samenleven.

Plaats: diverse locaties. **Info:** unric.org/nl/wereldfietsdag-de-verjaardag-van-twee-eeuwen-lang-fietsen.

5 juni Wereldmilieudag

Wereldmilieudag is een moment van bewustwording en actie voor de bescherming van onze planeet. Ook lokaal zijn er tal van manieren om bij te dragen: van het planten van bomen en het opruimen van natuurgebieden tot creatieve workshops met hergebruikte materialen. De dag nodigt uit tot kleine, concrete stappen die samen een groter verschil maken – voor mens, natuur en toekomstige generaties.

Plaats: wereldwijd en lokaal.

Info: worldenvironmentday.global.

6-7 juni Ecotuindagen

Door het hele land openen ecologische tuinen hun deuren. Bezoekers kunnen kennismaken met duurzame manieren van tuinieren en leven, en in gesprek gaan met initiatiefnemers. Het zijn vaak kleinschalige ontmoetingen waarin praktische kennis en persoonlijke betrokkenheid samenkomen.

Plaats: diverse locaties.

Info: groenezaken.com > ecotuindagen.

6-7 juni Conferentie 'Health, Healing and Belief'

Conferentie over de relatie tussen spiritualiteit, gezondheid en samenleving. Thema's als zingeving, geloof en zorgpraktijken staan centraal. De bijeenkomst verkent hoe innerlijke overtuigingen doorwerken in ons lichamelijk en sociaal welzijn. **Plaats:** Amsterdam.

Info: internationalconferencealerts.com.

12 juni Conferentie 'Meer mens met migratie?'

De centrale vraag is hoe migratie ons mens-zijn beïnvloedt en verrijkt. Vanuit verschillende perspectieven – onderzoek,

praktijk en persoonlijke ervaring – worden deelnemers meegenomen in actuele vraagstukken rond migratie, identiteit en samenleven. **Plaats:** Hogeschool Windesheim, Zwolle. **Tijd:** 9.30 uur. **Info:** windesheim.nl.

23 juni Leergang Duurzame Transities

Wil je je verdiepen in het bouwen en versterken van communities als motor voor duurzame verandering? Maak dan kennis met de leergang Community Building voor Duurzame Transities. De opleiding verbindt inzichten uit onder meer sociale psychologie, sociologie en systeemdenken met de praktijk van organisaties. Er is aandacht voor vergroten van draagvlak, omgaan met weerstand en verankeren van duurzame initiatieven.

Plaats: online (Zoom). **Tijd:** 16.30-17.15 uur. **Info:** ru.nl of via radboudcsw@ru.nl.

28-30 juli Bi+ World Conference

In het kader van WorldPride Amsterdam organiseren Bi+ Nederland en Bi+ Equal een internationale conferentie voor de bi+ gemeenschap. Met workshops en panelgesprekken waarin ruimte is voor persoonlijke verhalen, maatschappelijke thema's en de diversiteit binnen de bi+ community. **Plaats:** Amsterdam. **Info:** biplusworldconference.org.

Plaats: Amsterdam. **Info:** biplusworldconference.org.

Elke eerste zondag van de maand Wake Zeist

Wake voor mensen die zonder strafblad toch achter slot en grendel zitten. Voor levens die stilstaan buiten ons blikveld. Voor *Human*. Voor *Rights*. De wake wordt georganiseerd door Wake Zeist (kerken en mensen uit Zeist, Baarn, Culemborg en wie zich aan wil sluiten).

Plaats: bij Justitieel Complex Zeist. **Tijd:** 16.30 uur.

Info: wakezeist.nl.

Maak mij een instrument

God,
Maak mij een instrument van uw vrede.
Een triangel, voorzichtig, klein,
maar steeds weer doorgaand.

Of een viool, heftig en boos als het nodig is,
dan weer meeslepend.

Een fluit, wat lichtheid brengend,
om op te tillen.

Of een trom, welke trom ook,
krachtig en grondig.

Een tuba of een cello die de diepte zoekt,
inhoud geeft.

Of een piano
voor de verbinding.

God,
Maak ons een orkest van uw vrede.

Ieder een eigen instrument,
ieder de ruimte.
Samen zoekend naar de muziek.

Dat het zo zal zijn.

Harmke Heuver

Bron: petrus.protestantsekerk.nl